

Lunds universitet
Sociologiska institutionen

”Ingen kamp på vita knogar”

- AA - berättelser i etnometodologisk belysning -

Författare: Sara Seppä
Uppsats Soc 346, 41-60 p
Vårterminen 2003
Handledare: Britt-Marie Johansson

Abstract

Författare: Sara Seppä

Titel: "Ingen kamp på vita knogar" – AA-berättelser i etnometodologisk belysning

Uppsats Soc 346, 41-60 p

Handledare: Britt-Marie Johansson

Sociologiska institutionen, vårterminen 2003

Hur skapar vi gemensamma föreställningar om sociala objekt och sociala företeelser? Vilka verktyg har vi att tillgå för att förstå och dela våra uppfattningar om den sociala världen? Att granska hur vardagskunskap skapas och hur vi i vårt vardagliga samspel skapar den sociala grunden för förståelse och handling utgör det centrala studieområdet för det etnometodologiska perspektivet. Som en inriktning inom den tolkande sociologin studerar man sociala skeenden och sociala objekt utifrån hur de genom människors vardagliga metoder skapas som "verkliga" och "objektiva" för en viss situations praktiska syften.

Den här uppsatsen syftar till att tillämpa det etnometodologiska perspektivet på den språkliga framställning som sker inom ramen för AA:s öppna möten. Den muntliga tradition som förknippas med AA-rörelsen uttrycks vid AA-möten genom att deltagarna fritt får berätta om sina liv och sitt förhållande till alkohol. Syftet med granskningen av berättelserna är att undersöka i fall det går att upptäcka en viss för deltagarna gemensam "objektiv" förklaringsmodell till alkoholism och i så fall hur denna förklaringsmodell uttrycks.

Några slutsatser för studien är att i flera berättelser likställs alkoholism med en sjukdom och att den egna alkoholismen beskrivs som en process från en kamp mellan det goda och det onda till en insikt om att inte "ta det första glaset" – uttryck eller förklaringar som vid närmare granskning kan ses som exempel på några av de redan befintliga och väletablerade grundsatserna inom AA-kulturen. Uppsatsen syftar inte till att ställa upp sjukdomsmodellen som en *förklaring* till AA-deltagarnas förhållningssätt till alkoholism eller till berättelsernas innehåll och funktion. Inte heller i fall de ovanstående och till synes allmänt godtagna förklaringarna kan anses som "sanna" eller "de bästa" bortom själva AA-kontexten. De förklaringsmodeller som utkristalliseras genom deltagarnas berättelser betraktas i stället som deltagarnas sätt eller metoder för att beskriva sitt förhållande till alkoholism som någonting meningsfullt och synbart rationellt.

Innehåll

Abstract	2
1. Inledning	4
1.1 <i>Perspektiv på den språkliga framställningen</i>	4
1.1 <i>Syfte</i>	5
1.2 <i>Frågeställningar</i>	5
2. Teoretiska utgångspunkter	6
2.1 <i>Etnometodologins fenomenologiska bakgrund</i>	6
2.2 <i>Hur uppnås kunskap om den sociala världen?</i>	7
2.3 <i>Indexikalitet – reflexivitet</i>	8
3. Metod	10
3.1 <i>Utgångspunkter</i>	10
3.2 <i>Deltagandet vid AA-möten</i>	10
3.2.1 <i>Tillträdet</i>	10
3.2.2 <i>Fokus på det talade ordet</i>	11
3.3 <i>Berättelser från den Stora boken</i>	13
4. Anonyma Alkoholister	13
4.1 <i>AA som självhjälpsrörelse</i>	13
4.2 <i>AA:s öppna möten</i>	14
5. AA-berättelser	15
5.1 <i>Ronny</i>	15
5.2 <i>Peter</i>	16
5.3 <i>Lisa</i>	17
5.4 <i>Två utdrag från den Stora Boken</i>	18
6. Att upptäcka ett mönster	19
6.1 <i>"The documentary method of interpretation"</i>	19
6.2 <i>Wieder och den informella koden</i>	19
6.3 <i>AA-berättelser och det underliggande mönstret</i>	21
7. Delar av mönstret	22
7.1 <i>Alkoholism som sjukdom</i>	23
7.2 <i>Den onda och den goda kraften</i>	24
7.3 <i>Den kompetenta AA-medlemmen</i>	25
8. Berättelser som deltagarnas metod	26
9. Reflexioner kring validitet och reliabilitet	29
10. Diskussion	30
11. Slutord	33
Litteratur	34
Bilaga 1 – de 12 stegen	35

1. Inledning

1.1 Perspektiv på den språkliga framställningen

Förhållningssättet till den språkliga framställningen i samhällsvetenskapliga studier – berättelser, utsagor, intervjusvar el. dyl. - kan indelas i åtminstone två särskiljande och olika utgångspunkter: berättelser, intervjupersoners och informanternas utsagor betraktas som beskrivningar av en upplevd eller uppfattad ”verklighet”¹ – språket analyseras som en *resurs* för att komma åt bakomliggande sociala strukturer, sociala kategorier eller sociala roller. Den andra inriktningen betraktar den språkliga framställningen som en *del* av den verklighet som den syftar till att beskriva: språket, förutom att det förutsätter och bygger på vissa sociala normer och konventioner, bidrar till att konstruera den sociala världen som någonting ”verkligt” och objektivt. ”Samhället”, ”sociala kategorier” och ”sociala roller” finns inte oberoende eller bortom den språkliga aktiviteten genom vilken de skapas (Hydén & Hydén 1997). Medan den förra inriktningen kan förknippas med frågor kring ”sanningshalten” och operationalisering av utsagor (spec. vid kvantitativa studier), val av de mest ”representativa” eller ”intressanta” utsagorna (t.ex. etnografi) eller vilka sociala objekt som skapas genom den verbala kommunikationen (symbolisk interaktionism) inriktar sig den senare, däribland den etnometodologiska inriktningen, på *hur* sociala objekt skapas och upprätthålls som någonting verkligt bl.a. genom den verbala kommunikationen.

Jag har valt att betrakta AA-rörelsen och den muntliga traditionen som den förknippas med som det empiriska materialet för studien och som en grund för den etnometodologiska analysen. Mitt intresse för det etnometodologiska tankesättet har ökat under studiens gång samtidigt som jag troligen enbart skrapat på ytan på ett teoretiskt perspektiv som sedan den första upplagan av Harold Garfinkels *Studies in ethnomethodology* från 1967 föranlett stark kritik men också genererat en ansenlig skara av ivriga anhängare. Bl.a. beskriver Pierre Bourdieu etnometodologin som ”den mest renodlade subjektivistiska visionen” (Coulon 1995). Andra går ett steg längre och bedömer etnometodologin som en inriktning utan något som helst teoretiskt innehåll (av sociologiskt intresse) eller som en ”kult” som appellerar enbart till några få fanatiker (ibid). Själv uppfattar jag etnometodologin mer som en ”ödmjuk” teoriinriktning eftersom den inte syftar till att komma med objektiva sanningar om sociala

¹ Traditionen inom den samhällsvetenskapliga forskningen som växte fram från det sena 1800-talet och som utgick ifrån antagandet om att språket i grunden återspeglar en verklighet bortom själva den språkliga framställningen, kännetecknande för positivismen och den logiska empirismen (Hydén & Hydén 1997)

händelsers karaktär bortom de kontexter inom vilka dessa sker.

Syftet med den här uppsatsen har varit att tillämpa det etnometodologiska perspektivet på en identifierbar grupp människor sysselsatt i en viss situationsbestämd språklig aktivitet, i detta fall i en språklig framställning såsom den sker inom ramen för AA-rörelsen. Att göra en kvalitativ studie utifrån ett etnometodologiskt perspektiv förutsätter en viss ”tankemässig omställning” bl.a. vad gäller den konventionellt naturalistiska inriktningen på sociala skeenden. Skillnaden handlar dock mer om skilda val av tolkningsinstrument än skilda val bland alternativa förklaringsmodeller. Det tidsperspektiv som jag har haft till mitt förfogande har jag ansett något för begränsat - både vad gäller tid för insamlandet av mer omfattande materialunderlag och för en mer detaljerad genomgång av teoriansatsen - för att genomföra en heltäckande etnometodologisk studie. Uppsatsen kan därför hellre betraktas som en ”övning” i det etnometodologiska betraktelsesättet och dess tillämpning än som en fullbordad etnometodologisk studie.

1.2 Syfte

Syftet med uppsatsen är att betrakta såväl levnadsberättelser - sk. delningar - antecknade från AA:s öppna möten som livshistorier utgivna i AA:s egen litteratur utifrån ett etnometodologiskt perspektiv. Medan de förra består av muntliga berättelser och utsagor framförda vid AA:s öppna möten består de senare av skriftligt framställda livshistorier från AA-rörelsens egen publikation, ”Anonyma Alkoholister”, även kallad för den Stora Boken. Berättelserna ses som deltagarnas ”metoder” för att synliggöra innebörden av alkoholism, sitt förhållande till den och för att visa sin ”kompetens” som AA-medlem. Uppsatsen syftar till att lyfta fram metoder som av deltagarna, genom deras berättelser, används för att förklara den gemensamma referensramen som någonting ”objektivt” och ”verkligt”.

1.3 Frågeställningar

- Vad kännetecknar berättelserna vid AA:s öppna möten?
- På vilket sätt kan man tolka berättandet och berättelsernas innehåll som AA-deltagarnas metoder för att skapa objektiva förklaringar till alkoholism, förhållningssättet till denna och till det egna drickandet?

2. Teoretiska utgångspunkter

2.1 Etnometodologins fenomenologiska bakgrund

Begreppet etnometodologi uppfanns av Harold Garfinkel som utvecklade sin teori bl.a. från filosofins fenomenologiska inriktning, speciellt från idéer från Alfred Schutz' arbete². Etnometodologin kom att införliva idéer och teser om människors sätt att betrakta verkligheten däribland individens antagande om att deras sätt att betrakta den sociala världen delas med andra³, antagandet om en "allmän kunskapsbas" och en överenskommelse om de sociala objektens karaktär som delas och produceras som objektiva fakta bland människor med en gemensam historia. En av konsekvenserna av dessa aspekter är att de möjliggör en verbal kommunikation trots att den ofta har en "ofullständig" karaktär⁴.

Förutsättningen för en meningsfull social interaktion bygger alltså på antagandet om en gemensam föreställning om världen, världen-som-den-tas-för-given⁵ och att vi alla är inriktade på att handla i en "gemensam värld". Att en viss social ordning baserad på gemensamma regler, normer och värderingar är möjlig förutsätter inte detaljerade kunskaper om andras bakgrund eller motiv utan kan realiserats och vidmakthållas genom en för-ett-visst-situationsbestämt-ändamål tillräcklig förståelsebas⁶. Olika sociala miljöer, en viss arbetsplats, institutioner inrättade för specifika ändamål kännetecknas av en interaktion där det med tiden uppstår "naturligt organiserade vardagsaktiviteter". Med dessa menas aktiviteter som uttrycks inom en viss kontext och som med tiden fått en naturligt förekommande och en situationsspecifik karaktär. Att behärska en viss yrkesjargong, att känna igen de uttalade koderna för såväl ett beteende som den språkliga framställningen i ett visst socialt sammanhang skiljer de "kompetenta" från "nybörjare" och främlingar. Inom etnometodologin förstås inte begreppet medlem som en person tillhörande ett visst kollektiv eller grupp, utan

² grundare av den fenomenologiska inriktningen inom sociologin, arbetade bl.a. med vidareutvecklingen av begreppet *Verstehen* som den tolkats av Max Weber

³ syftar till Schutz' "thesis of the reciprocity of perspectives" (Garfinkel i Jeff Coulter red. 1990:28)

⁴ sk. et cetera –klausul (se t.ex. Garfinkel 1984:73, Coulter 1995:19)

⁵ Schutz använde uttryck som "the attityd of everyday life", "known in common with others", hänv. till grundläggande idéer om vardagssituationer utifrån ett fenomenologiskt perspektiv. Inbegriper bl.a. uppfattningen om världen och dess objektiva beskaffenhet som någonting givet, idéer baserade på gemensam förförståelse om sakers och tings natur och hur dessa faktiskt uppenbarar sig (se t.ex. Garfinkel, Zimmerman & Pollner i Jeff Coulter red. 1990)

⁶ överenskommelse om en gemensam förståelse om människans "privata" resp. "sociala" sfär (Garfinkel i Jeff Coulter red. 1990)

man talar om ”behärskandet av ett naturligt”⁷ eller institutionellt språkbruk:

/.../to become affiliated to a group, to an institution, which request the progressive mastery of the common institutional language” (Coulon 1995:27).

När det gäller en viss situationsspecifik språklig framställning uttrycks den på ett automatiskt och rutinmässigt sätt utan att de inblandade behöver reflektera över dess implicita innebörder. Att bryta med överenskommelsen om ”saker och tings naturliga karaktär” dvs. med de gemensamma förväntningar och förförståelser om hur en specifik social händelse eller socialt objekt bör uppvisa sig skapar enligt Garfinkel förvirring och irritation speciellt när det handlar om människor i ens bekantskapskrets eller familj⁸. För mer utomstående kan avvikelser från vedertagna normer eller regler för socialt beteende hanteras genom att man ”lämnar fältet” eller uppfattar avvikelser som ironi, att man blivit utsatt för ett ”test” eller för ett skämt.

2.2 Hur uppnås kunskap om den sociala världen?

Som en interaktionistisk teoriinriktning med fenomenologisk grund syftar etnometodologin till att förstå hur ”sociala objekt”, ”sociala kategorier” eller en viss social ordning/regel skapas och upprätthålls som objektivt begripliga och beskrivbara. Vad gäller förhållandet mellan den som studerar och det som studeras kännetecknas det etnometodologiska perspektivet av en ”heuristisk distans” (Gubrium & Holstein 1997:41). Med detta menas att man inte bör förväxla *ämnet* för sociologiska studier med gemene mans uppfattningar och utsagor om den objektiva verklighetens karaktär. Enligt Garfinkel handlar det om att upptäcka ”det främmande i det bekanta” och att studier om vardagskunskap och vardagsaktiviteter bör bestå av betraktelser av

/.../ the actual methods whereby members of a society, doing sociology, lay or professional , make the social structures of everyday activities observable” (Garfinkel 1984:75).

Själva namnet etnometodologi syftar alltså till de *metoder* som människor är utrustade med för att skapa och upprätthålla en bild av ”social ordning”, sociala handlingsregler el. dyl. som

⁷ ”mastery of natural language”, kan förstås som produktion och uttryck av vardagskunskap som kan uppfattas och beskrivas som ett objektivt fenomen (Garfinkel & Sacks i Jeff Coulter 1990:60).

⁸ hur det drabbade några av Garfinkels elever se Garfinkel 1984 kap 2. Vilka alternativ finns för att hantera ”brytningen mot förväntade händelser” se Garfinkel i Jeff Coulter 1990:33ff.

”faktiska”, gällande och påvisbara. Med det ofta återkommande begreppet *accountable* menas hur den sociala världen uppvisas som någonting som går att *beskriva, analysera och rapportera* (Coulon 1995:23ff). Enligt Garfinkel bör de aktiviteter genom vilka vi skapar och hanterar en viss social ordning och en viss social miljö ses som identiska med våra verktyg för att göra dessa ”*account-able*”, dvs. för att visa att våra handlingar är synbart-rationella-och-möjliga-att-redovisa-för-alla-praktiska-syften (Garfinkel 1984 s. vii). Enligt Louis Quéré kännetecknas *accountability* av två karaktäristika, reflexivitet och rationalitet: en aktivitet får den status som den uppvisas genom samtidigt som metoder för socialt handlande kännetecknas av att de är metodiskt skapade, begripliga och möjliga att såväl beskriva som värdera utifrån rationella synpunkter⁹.

2.3 Indexikalitet - reflexivitet

Att behärska en viss yrkesjargong eller ett för en viss kontext naturligt förekommande språkbruk innebär, utöver en förståelse av *implicita* innebörder i en verbal kommunikation inom en viss social miljö, även att man själv lär sig att utnyttja samma tekniker. Ett av de viktigaste kännetecknen för språkliga uttryck är att de är *indexikala*¹⁰, ett begrepp med ursprung i lingvistik och hos logiker men som inom etnometodologin förstås som den språkliga framställningens kontextuella karaktär i sin helhet. Utan hänsyn till kontextuella aspekter saknar den verbala kommunikationen mening. Med indexikalitet menas alla kontextuella aspekter som outtalat förknippas med ett ord eller med en utsaga, däribland:

- Situation
- Tidsperspektiv
- Relationer
- Motiv

Uppgiften att försöka förklara innebörden i en dialog som ryckts ur sin kontext är alltid öppen för godtycklighet eller kan förvandlas till en ”aldrig fullbordad uppgift” för en utomstående¹¹. Att förstå innebörden i en vardagskonversation förutsätter inte tillgång till eller val bland befintliga förklaringsmodeller bortom kontexten inom vilken konversationen sker. Den ”mest logiska förklaringen” till en utsaga - även om den skulle stämma med den ursprungliga

⁹ se t.ex. Coulon 1995:23

¹⁰ medan de indexikala uttrycken hos logiker och den positivistiskt inriktade sociologin har uppfattats som ett otyg för en objektiv verklighetsbeskrivning menade Garfinkel att dessa i stället bör ses som de mest fundamentala beståndsdelarna av en diskurs och verbal kommunikation (t.ex. p. 19-20 Coulon 1995)

¹¹ för ett illustrerande exempel se s. 24ff, 38ff Garfinkel 1984

meningen – ryckt ur sin situationsbestämda kontext blir inte ”mer exakt” eller ”mer rätt” genom utförliga förklaringar om ”vad som egentligen sägs”. Vad gäller de som själva deltar i en dialog inbegriper utsagorna däremot *mer* än det som sägs. Ett exempel på kontextens betydelse för interaktionen, ett meningsutbyte av Harvey Sacks:

A: I have a 14-year-old son.

B: All right.

A: I also have a dog.

B: Oh! I am sorry!

(Coulon 1995:39)

För att förstå innebörden måste utomstående veta att det handlar om en spekulant (A) som vill hyra en lägenhet från husets ägare B.

Med reflexivitet menas att den språkliga framställningen bör förstås som en *verklighetsskapande* aktivitet. Beskrivningar av situationer eller skeenden bidrar, medan de uttalas, till att skapa själva situationen eller skeendet. Enligt Garfinkel bör de aktiviteter genom vilka vi skapar och hanterar en viss social ordning och en viss social miljö ses som identiska med våra verktyg för att göra dessa ”account-able”, dvs. för att visa att våra handlingar är synbart-rationella-och-möjliga-att-redovisa-för-alla-praktiska-syften (Garfinkel 1984 s. vii). Hur reflexiviteten kan komma till uttryck har studerats av Garfinkel bl.a. genom betraktelser av beslutsprocesser bland jurymedlemmar, av beslutsprocesser i de berörda instanserna när det gäller att bestämma dödsorsak och av det dagliga förfarandet när det gäller att bedöma kriterier för vidare behandling av mentalpatienter (1984).

Både reflexivitet och indexikalitet används på ett omedvetet och rutinmässigt sätt av dem som behärskar ett visst situationsspecifikt språkbruk. Reflexivitet tas som en ”given” faktor i olika sociala sammanhang, underförstådd men ändå möjlig att ”bevisas” objektivt genom uppvisandet av handlingar som t. ex. kan uppfattas som ”rationella” eller ”moraliska”. Vardagskommunikation eller ett visst institutionsspecifikt språkbruk och handlingsförfarande för det dagliga arbetet uppvisar alltid dessa två element.

3. Metod

3.1 Utgångspunkter

Mitt syfte har varit att samla in material i form av AA-berättelser, både såsom de uttrycks under AA-möten och så som de framställs i AA:s egen litteratur. Jag ville samla in och presentera material som helst skulle bestå av *hela* berättelser. Detta för att kunna studera och påvisa i fall de följde ett visst mönster, t. ex. vad sägs i början, hur utvecklas berättelserna och vilka ämnen eller nyckelord berättelserna kretsar kring. Mitt deltagande vid AA:s öppna möten kan därför beskrivas som en deltagande observation med fokus på det talade ordet. Jag kom ganska snart att upptäcka hur svårt det är att försöka återge en hel berättelse utan hjälp av vare sig bandspelare eller anteckningar gjorda på fältet - vilka båda skulle ha varit olämpliga när man besöker en kontext som ett AA-möte.

Eftersom jag hade bestämt mig för att berättelserna som sådana skulle utgöra det empiriska materialet och eftersom jag upptäckte de svårigheter som återgivandet av dessa kunde innebära, kom jag därför att välja bort aspekter som beskrivningar av deltagarna, miljön, stämningen eller de övriga aktiviteter som skedde inom ramen för ett visst möte, både vad gäller anteckningar gjorda efter ett möte och innehållet i den färdiga uppsatsen.

3.2 Deltagandet vid AA-möten

3.2.1 Tillträdet

Innan mitt första besök visste jag att vem som helst fick närvara vid de sk. öppna mötena. Samtidigt hade jag hört talas om den stränga anonymitetsprincipen som är kännetecknade för AA-rörelsen. Hur skulle jag gå tillväga för att samla in berättelser från en kontext där anonymiteten bl.a. enligt ”Anonyma Alkoholister blir myndigt” (1994) bör garanteras som 100-procentig? Tanken med de allra första besöken var att göra en liten förundersökning: var det överhuvudtaget möjligt att genomföra den tänkta studien inom en kontext som denna, hur skulle jag presentera min närvaro och vem skulle jag fråga lov för att samla in material?

Vid det första mötet lärde jag mig bl.a. att var och en presenterade sig med sitt förnam - att namnet kunde vara påhittat läste jag vid senare tillfälle - följt av orden: ”Jag är alkoholist” eller ”Jag är här för att lyssna”. Inför det tredje mötet var jag på plats ungefär en halvtimme innan mötet skulle börja och såg att tre personer var närvarande. Jag gick fram till en av personerna och frågade efter en mötesledare och fick veta att jag precis talat med denne. Jag

förklarade att jag skriver en uppsats i sociologi om berättelser och deras funktion vid AA-möten och frågade i fall det var lämpligt att sitta och lyssna och eventuellt anteckna dessa senare. Mötesledaren sa att jag kunde berätta mitt syfte när alla var närvarande och se i fall någon var emot detta. Jag gjorde så och fick inga negativa reaktioner - i alla fall några uttalade. Det var dock först efter det fjärde besöket jag kände mig ”redo” för att börja samla in material mer systematiskt. Vid öppnandet av mötet hörde jag mötesledaren att säga: ”anonymiteten gäller alla personer och alla namn, däremot är ni mer än välkomna att föra dessa berättelser vidare”, vilket jag tog som ett klartecken för mitt fortsatta arbete.

Eftersom jag även vid senare tillfällen hörde mötesledaren säga att man gärna kunde föra budskapet vidare om inte några personers namn avslöjas, kändes det lämpligt att i fortsättningen enbart presentera mig vid namn och säga att jag var där för att lyssna. Min roll kom mer och mer att bli den av en *fullständig observatör*¹².

3.2.2 Fokus på det talade ordet

Eftersom jag visste att AA:s öppna möten bygger på en muntliga tradition, vilken konkret innebär att vem som helst kan berätta sin livshistoria, ansåg jag att ett försök att återge dessa skulle utgöra det huvudsakliga materialet och syftet med mina observationer. Mitt första försök att återge en berättelse skedde efter det tredje mötet men blev mer eller mindre ett misslyckande. Jag hade deltagit i ett stormöte med ca 60 personer närvarande och under vilket fem personer valde att berätta mer utförligt om sin livshistoria. Efter hemkomsten när jag skulle skriva ner det som berättats upptäckte jag för det första att jag hade svårt att hålla isär berättelserna. För det andra insåg jag att jag skulle få svårt att återberätta flera berättelser så att dessa skulle förbli sammanhängande och att jag dessutom hade svårt att välja mellan berättelserna eftersom alla verkade ”intressanta”.

Det var först efter det fjärde mötet jag bestämde mig för att försöka återge enbart *en* berättelse per möte. Inför detta möte skulle jag även försöka hålla fast vid åtminstone två av de principer för fältanteckningar som föreslås av Taylor & Bogdan (i Merriam 1994:110-111). Dessa för att underlätta lyssnandet och registrering av det som sker. Den ena innebär att försöka komma ihåg vad som sägs *först* respektive *sist* i en berättelse. Den andra att lyssna efter nyckelord i

¹² osynlig eller som en anonym del av den övriga miljön (Merriam 1994:106-7)

deltagrens sätt att uttrycka sig. Båda dessa råd ansåg jag även sammanföll med några av de grundläggande principerna i den valda teoriansatsen: att den verbala kommunikationen kan betraktas som att den med tiden uppvisar ett visst mönster och att detta mönster genereras i den pågående språkliga framställningen genom indexikala uttryck vilka i sin tur bidrar till att skapa mönstret.

I fortsättningen skulle jag även försöka låta bli att enbart lägga märke till de mest intressanta berättelserna och de som framförs av deltagare med utmärkande verbala förmågor – vilket var lättare sagt än gjort. Jag upptäckte bl.a. att det var lätt att fastna vid en deltagare med humoristiska uttryck och personlig ”jargong”. Efteråt kom jag dock att omforma denna utgångspunkt: betydelsen av dessa berättelser kunde i stället ses som en viktig del i den slutliga analysen.

De sammanlagt elva möten jag deltog i kom att resultera i åtta nedtecknade berättelser varav jag valt att återge två i sin helhet och ett utdrag av en tredje. Jag har valt att återge berättelserna i citatformat och två i sin helhet för att såväl lyfta fram det underliggande mönstret jag i första hand var ute efter som för att inte gå miste om de personliga uttryckssätten. Om återgivande och strukturering av det insamlade materialet vid etnografiska studier påpekar Hammersley & Atkinson att de situationsspecifika uttrycken kan gå förlorade med en alltför sträng selektion av det sagda, i stället kan direkta citat ses som värdefulla källor till hur människor inom en viss kultur såväl betraktar som konstruerar den sociala verkligheten (1995:182-3). Detta synsätt är relevant även vad gäller etnometodologiska studier. Av utrymmesskäl bestämde jag mig för att välja tre av berättelserna, ett antal som jag ansåg ändå kunde ge en överblick av berättelsernas innehåll men som inte skulle ta ett för stort utrymme i uppsatsen. Valet skulle ske slumpvis vilket jag inte riktigt levde upp till. Jag kom att byta ut en av dessa och valde i stället en av berättelserna (den första av dessa) eftersom jag anser den återger en intressant och ganska underhållande AA-jargong. Att välja en berättelse för att man anser den vara ”intressant” eller på ett bra sätt representerar en AA-jargong kan kanske sägas motsäga den etnometodologiska tanken om att studera en social företeelse förutsättningslöst. Eftersom det empiriska materialet inte är särskilt omfattande och på grund av den begränsade tidsramen för studien anser jag dock att det ändå var rätt att göra ett selektivt val.

3.3 Berättelser från den Stora Boken

Utöver direkta observationer vid AA:s öppna möten har jag även tagit del av berättelser som finns att läsa i den sk. Stora Boken utgiven av Anonyma Alkoholister och valt att återge två utdrag av dessa. Detta kan ses som en begränsad form av det som Hammersley & Atkinson kallar för *teknisk triangulering* dvs. att man samlar in material från olika källor för att göra analysen mer pålitlig (1995:231). Utdragen kom att väljas efterhand mot bakgrund av de redan befintliga berättelserna från AA-mötena. Syftet med att ta med dessa var att kunna påvisa eventuella likheter i berättelser över såväl geografiska som tidsmässiga gränser.

4. Anonyma alkoholister

4.1 AA som självhjälpsrörelse

I sin avhandling om Anonyma Alkoholister i Sverige beskriver Karin Helmersson Bergmark AA som en självhjälpsrörelse som kännetecknas av demokrati, frånvaro av formell byråkrati och struktur och avsaknad av medlemsregister (1995). Sedan rörelsen bildades i USA på 30-talet har den dessutom lyckats att behålla ett ekonomiskt och organisatoriskt oberoende i förhållande till offentliga myndigheter och experter. Som AA-rörelsens grundare hänvisas till två män som inte lyckades med att bli av med sitt alkoholberoende med hjälp av den sk Oxfordgrupp – rörelsen (en förebild för AA-rörelsen med likartad ideologi men med mer uttalat kristet budskap). Ett möte mellan Bill W, en börsmäklare och Dr Bob ledde till att de bestämde sig att försöka på egen hand och bildade den första AA-gruppen år 1935. I Sverige fanns redan 1945 de sk. Länkarna som hämtade sin ideologi från AA-rörelsen men det var först år 1953 som den första AA-gruppen bildades (ibid).

”Det enda syftet” med verksamheten är att deltagarna ska uppnå och bibehålla nykterhet (Helmersson 1995:31). Begreppet tillfrisknande, enighet och service utgör AA- programmets tre centrala mål och inbegrips i de tre ”paket” som är grunden för AA:s struktur. Dessa nämns som de 12 Stegen, de 12 Traditionerna och de 12 Principerna. Medan de första är för den enskilde alkoholisten som vill använda AA-rörelsens metod är Traditionerna skrivna för att göra en grupp till en AA-grupp. Principerna är för att underlätta gruppernas arbete, internt och externt, tillsammans med andra grupper (ibid s. 22f). Bakgrunden och ideologin till AA-rörelsen går att läsa i AA:s egen publikation den sk. Stora Boken utgiven första gången 1939 och publicerad på svenska 1974. Idén till boken var Bill W:s och alla texter är skrivna av alkoholister. I den svenska versionen är åtta av de amerikanska livshistorierna utbytta mot

nordiska (ibid s. 45).

Anonymitetsprincipen har utvecklats för att å ena sidan skydda den enskilda deltagarens integritet – endast förnamn används i grupp- och mötessammanhang – å andra sidan för att motverka såväl publicitet utåt som tendenser till ledarskap eller skapandet av undergrupper. Vem man är eller vilken position man har i samhället är och skall förbli ointressant, den enda legitima och gemensamma attributen är alkoholism (Helmersson Bergmark 1995:34-35).

4.2 AA: s öppna möten

AA saknar medlemsregister och när man talar om AA-grupper syftar man till deltagare som mer eller mindre regelbundet deltar i ett visst möte. Att sitta ordförande räknas som ett av de servicearbeten som deltagare kan väljas till vid AA:s mer formella möten (distrikts-/kretsmöten) (Helmersson Bergmark 1995). Allt eftersom rörelsen vuxit i Sverige har den även utvecklat specificerade möten bl.a. för kvinnor, homosexuella och för olika språkliga minoriteter. Mötena är antingen slutna dit inga utomstående har tillträde eller öppna och dit vem som helst är välkommen.

De öppna mötena går att besöka dagligen, sju dagar i veckan, runt om i stor-Stockholm. En lista för öppna möten finns att hämta från AA:s olika regionkontor och innehåller tider och datum även för engelsk-, finsk- och spansktalande möten. Den AA-medlem som vid ett visst möte fungerar som mötesledare förklarar mötet öppnat. Detta kan ske genom att han läser ett stycke ur någon av AA-rörelsens egna publikationer (bl.a. ur en bok *Dagliga reflexioner*) och frågar i fall det väckte tankar hos någon av deltagarna. Ibland händer det att en mötesledare började med att fråga i fall någon hade något specifikt ämne att ta upp. Dessa kunde vara varierande och t.ex. handla om begrepp som skam eller förlåtelse. Vid ett möte valde en av de kvinnliga deltagarna ämnet stress. Det går bra att vara tyst under mötena vilket vanligtvis uttrycks med orden ”jag är här för att lyssna”. Mötet avslutas med den sk. Sinnesro - bönen under vilken alla håller varandra i händerna, innan dess har man låtit en hatt gå runt bland deltagarna och en frivillig peng kan läggas i den.

5. AA-berättelser

5.1 Ronny

"Hej, Jag heter Ronny och är alkoholist".

Alla: "Hej Ronny"!

"Jag tänker på det här med skuld och skam och förljugenhet och allt det där... vilken mental besatthet och andlig sjukdom jag led av när jag var aktiv ... det var inte klokt alltså. Jag har en rätt stor familj, fem ungar, och för mig var det alltid sport när jag svängde upp på avfarten hemma för jag visste ju att om nån var hemma så kunde jag inte gå in och bälga i mig så som jag ville för det var jag för skamsen till, så många gånger som jag hade lovat ungarna att "pappa ska inte dricka någe mer" och jag trodde ju att dom trodde på det där och det hade dom väl gjort då och då ... men i alla fall för mig var det spänning på hög nivå när jag satte nyckeln i låset - undrar om Nicke eller Timmy är hemma - och gick in och JACKPOT! SOLO! ingen hemma, högsta vinsten, det var som att plocka in en miljonvinst på lotto, jag lovar. Full speed fram till kylskåpet och fram med nån whisky eller vad jag nu kunde ha där - jag tog inte ens av mig ytterkläderna för det gällde att inte förlora nån tid - det kunde ju komma hem folk när som helst, och så flaskan till munnen. Och när jag kände smaken av whiskyn ner genom strupen - stående där vid kylskåpet - och kände den där värmen i kroppen och hur den vände upp mot huvudet och det där lugnet, ja då var jag i mål - jag hade vunnit! Vad jag hade vunnit och mot vem visste jag inte men vunnit hade jag. Jag minns den där känslan så tydligt ... just att jag hade gått i mål när jag hade lyckats få sprit i mig igen, utan att nån hade lyckats hindra mig ... då var jag hemma, då var jag på min planhalva ... och när ungarna kom hem sen då hade det ju sagt "svisch" i min skalle och det var inte det minsta svårt att hitta argument för att jag skulle få dricka, vad då, det fanns ju tusen skäl till att man kan behöva ta sig en drink när man kommer hem från jobbet. Antingen hade nån vart dum emot en eller också hade man fått beröm ... klart man hade rätt till ett järn för fan! Och sen var det ju bara att ösa på tills man var kung i universum".

"Och det är det där jag inte kan fatta ... hur man kunde gå på det där varenda gång ... att i olika sammanhang och på olika sätt hålla på och lura sig själv ... så där höll jag på i nästan trettio år. Trettio år av mitt liv har gått åt till självbedrägeri ... och det har kostat ... för mig och för min familj, för vänner, arbetsgivare ... men framförallt för mig själv. Det totala självföraktet som man kände när ruset gick ur ... dan efter när man var tvungen att möta blickarna från dom

man hade svikit igen ... fy FAAN, jag vill aldrig uppleva det igen. Inte min värsta fiende önskar jag den känslan, förnedringen ... jag kan säga att mer avskärmad från mänsklig gemenskap, mer avskuren från alla band än man är just då kan man inte vara ... jag blir helt kallsvettig fortfarande när jag tänker på det, t.o.m. nu när jag sitter här och pratar om det med er ..."

"Alltså det första steget i det här programmet är ju helt avgörande, kan man inte ta till sig det på ett ärligt sätt så är det ingen idé att försöka sig på resten, det första är det svåraste men också det som befriar. Jag har haft den fantastiska förmånen att ha människor omkring mig som har älskat mig och väntat ut mig tålmodigt medan jag har irrat runt i mina skenföreställningar - varför vet jag inte, eller hur dom har orkat ... men dom finns kvar i alla fall, och jag är så utsägligt tacksam för det ... och sen fem år drygt nu har jag tackat nej till det där första glaset som jag måste säga nej till, för det är det handlar om för mig, att inte ta det första glaset. Så länge jag slipper göra det så slipper jag att drabbas av den här allergin som gör mig mentalt besatt och andligt sjuk och jag ber varje morgon att jag skall slippa det idag också ... jag gör ett val varje morgon - inte att jag inte skall dricka idag heller - utan jag gör ett val att jag skall förlita mig på min högre kraft ... att den skall bära mig genom den här dan också utan att jag skall låta mig bli lurad av Kung Alkohol och att den skall ge mig kraft att vara ärlig mot mig själv och andra idag också. En dag i taget och det har gått bra nu i fem år. Och att det har gjort det beror på att jag kan komma till dom här mötena och känna gemenskapen med er, vare sig jag mår dåligt och behöver stöd eller om jag känner mig stark och vill dela med mig av den styrkan ... det finns en gemensam erfarenhet här inne som jag behöver ... som påminner mig om vem jag är och som får mig att minnas var jag har varit ... och det är en förutsättning för att jag skall få behålla det jag har fått ... och det är otroligt skönt att känna att jag inte är den enda dåren här i världen! Tack för att ni finns och till er som är nya; kom tillbaka, det här funkar. Tack, jag stannar där".

Alla: "Tack Ronny"!

5.2 Peter

/.../ ... "Det kändes som jag för första gången i mitt liv var totalt uppriktig. Att berätta för någon som man bryr sig om att jag var alkoholist, utan några förskönande beskrivningar eller omsvep. Det var verkligen starkt! Till dess var det en enda jävla kamp...jag försökte verkligen...idag ska det inte bli ett enda glas, det lovade jag mig, varje gång. Jag lyckades visst, två, tre dagar, ibland en hel vecka, det kändes som det var på rätt spår igen...men det

var alltid en kamp på vita knogar, sen gick man in i dimman igen. Till sist förstod jag att det inte handlar om att kämpa, det leder ingenstans. Det var en otrolig upplevelse, en befrielse från den eviga uppförsbacken. Den här samvaron med er har varit min högre kraft och gett mig styrka för att hålla tillbaka min sjukdom. Nu har det gått ett år sedan jag vågade erkänna att jag är alkoholist, sedan sex månader tillbaka har jag inte tagit en droppe och jag tackar er för detta och denna gemenskap.”

(utdrag ur ett stormöte där Peter fick en ”medalj” för att ha lyckats vara nykter i sex månader)

5.3 Lisa

”Min story börjar någonstans våren -98. Jag hade cirka tre år innan fått ett drömjobb, som jag tyckte då, som försäljare i ett relativt stort företag med export och affärsförbindelser världen över. Lönen var till stor del bonusbaserad så det gällde att vara aktiv och göra bra ifrån sig. Jag har alltid varit en social typ, lätt att ta kontakt med folk, så det gick hur bra som helst ungefär i två år. Jag stormtrivdes, fick en egen bas, så kallad, i Estland dit jag reste minst två tre gånger i månaden. Om man ville få ett större kontaktnät så var det alltid bättre att skapa det genom redan befintliga kontakter, i konceptet ingick att man även skulle ordna en del informella träffar, träffas över en mindre middag eller över ett par glas vin. Lite glamouröst tyckte jag och jag hade inget emot att jobba långa dagar, ibland tolv - tretton timmar, ta ett flyg till Tallin över en helg, bo på ett schyst hotell... Jobbet var mer som en evig semester för mig de tre första åren även om jag redan då hade börjat inse att det hade blivit en hel del drickande, inte enbart i jobbsammanhang, vid representationer eller så. Jag brukade även ta ett par glas vid hemkomsten för att varva ner...så morgnarna blev värre och värre...nästa steg var att jag tog en liten återställare då och då innan jag skulle till jobbet. Det värsta var att jag var ju bilburen, men jag tyckte inte det var så farligt... det var då en sån morgon då jag lyckades komma undan en razzia och det blev ett litet varningstecken för mig. Inte så att jag avstod att dricka, i stället började jag sjukskriva mig då jag kände mig som mest hängig...och det blev oftare och oftare...inte ville jag köra ihjäl någon./../Det var när jag hade missat ett viktigt möte med en representant som min chef började få ögonen på mig....Jag tror att det redan hade funnits en del misstankar, att jag var rätt så glad i flaskan, men jag var ändå en av de bästa, hade hunnit skaffa en rad fina guldpokaler att samla damm på (fniss)...Efter att jag somnade efter en konferens, sittande i min stol, uh... fick jag ett ultimatum, antingen skulle jag på behandling, rätt och slätt, eller annars skulle jag fundera över i fall det var så bra för mig att stanna kvar. Jag mådde rätt så dåligt då, skulle nog inte orkat söka ett nytt jobb så jag valde att gå på AA-möten, i alla fall till att börja med. Under de första månaderna tyckte jag

att det var bortkastad tid, jag ansåg mig ändå inte vara alkoholist i ordets rätta bemärkelse, det skulle till exempel ha känts fånigt att presentera sig så... Att berätta om sitt elände eller bara sitta tyst vid ett möte och lyssna till andra var ok men det hindrade mig inte att längta efter ett par glas vin. Jag började så småningom förstå att jag hade anlag för alkoholism, jag tyckte helt enkelt för mycket om att dricka, det var ju då jag mådde som bäst och det var då jag kunde ytterligare utnyttja mina goda sidor...trodde jag. Till en viss gräns visst! Jag hade nu att välja mellan jobbet eller drickande, jag valde bort det senare tack vare att jag hade turen att komma hit...jag kom mer och mer till insikt om att jag var alkoholist, en sjukdom jag burit på, jag hade helt enkelt anlag för det. Att ta ett glas är inte längre möjligt för mig för då trillar jag in i samma skit igen. Jag är tacksam att jag inte kört ihjäl någon, jag är tacksam att jag inte blev av med jobbet. Det är tack vare att jag hade turen att komma hit och få kraften från er för att avstå ifrån mitt drickande..."

(berättelse från ett lunchmöte)

5.4 Två utdrag från den Stora Boken

".../det närmade sig jul och jag föresatte mig att den här julen skulle jag bara dricka lite vin på julafton. Men som alla föresatser jag hade haft, när det gällde alkoholen, höll den inte streck. Jag började dricka tidigt på morgonen, och höll på både jul och nyår, och fördärvade ännu en jul för de mina. Efter nyår blev jag tvångsintagen på alkoholistanstalt. Det kunde jag inte i mina vildaste drömmar tro, att jag skulle åka på anstalt. Efter ett par månader visste jag inte varför jag var där. Jag trodde, att jag skulle bli hjälpt med att sluta dricka. Det blev jag också men på ett helt annat sätt. Dit kom en dag några nyktra alkoholister och talade om, hur de själva hade åkt ut och in på olika anstalter., men hur de hade blivit nyktra genom AA Ett program som passade deras uppfattning om alkoholism gjorde att även jag blev intresserad. Just då kände jag hur meningslöst mitt liv hade varit. De talade om alkoholism från egna erfarenheter som en fortskridande sjukdom. De talade ett språk som jag förstod, bättre än de moralpredikningar jag fått höra hemma. Kanske hade de än mörkare bakgrund än jag men likväl hade de varit nyktra i flera år. Jag förstod nu, att jag var alkoholist. Jag var sjuk..."

(svensk man, Anonyma Alkoholister 1974:223).

".../Mitt första AA.-möte var en upplevelse. Jag blev introducerad för alla gruppmedlemmar, som alla själva utan skamkänsla deklarerade att de var nyktra alkoholister. De ställde beredvilligt sina gemensamma erfarenheter till mitt förfogande. Jag vägrade till en början tro att de var alkoholister. De sa inte att jag var alkoholist. Det var en sak som jag fick komma

underfund själv. Ingen frågade om min ställning och mitt fullständiga namn. Jag kunde använda fingerat namn om jag ville. Anonymiteten tilltalade mig för här fanns det ingen registrering, inget tvång och ingen insyn och inga avgifter. Här kunde jag känna mig trygg i denna privata sammanslutning som jag kände som en förmån att få tillhöra. Jag började förstå att jag inte behövde dricka och att jag inte behövde sluta dricka för all framtid. Jag skulle bara försöka sluta dricka en dag i sänder – 24 timmar i taget och det kändes genast lättare för mig. Förut hade jag ställt upp mitt mål på månader och halvår då jag föresatt mig att inte dricka./.../. När sedan ett par av AA –medlemmarna berättade sina levnadshistorier, hur de upplevt sin tid som aktiva alkoholister i AA, så började jag att identifiera mig själv som alkoholist utan att känna någon skamkänsla. Trycket lättade ytterligare när jag förstod att jag led av en sjukdom som jag kunde hejda genom att låta bli det första glaset.” (ibid s.241f).

6. Att upptäcka ett mönster

6.1 ”The documentary method of interpretation”

För att förstå och nå kunskap om sociala aktiviteter och skeenden hänvisar Garfinkel till Karl Mannheims begrepp ”the documentary method of interpretation”. Den senare beskriver metoden som ett perspektiv för att upptäcka ”ett identiskt, homogent mönster som ligger till grund för en enorm variation av skilda meningsuttryck” (Garfinkel 1984:78). Implicita innebörder i en dialog eller i ett samtal kan förstås av deltagarna genom den gemensamma referensramen : samtidigt som ett visst mönster (moraliskt, social ordning el. dyl.) kan förstås genom enstaka uttalanden och utsagor, kan enstaka utsagor i sin tur tolkas utifrån det som är känt om det underliggande mönstret (ibid).

Med termen ”the documentary method of interpretation” syftar Garfinkel inte till en sociologisk metod bland andra utan menar att det som kännetecknar metoden är detsamma som sker när människor, såväl forskare som gemene man, söker eller bestämmer sig för en viss överenskommelse mellan den observerade företeelsen och den förklaring den ges (1984:78f).

6.2 Wieder och den informella koden

När D. Lawrence Wieder skulle studera varför insatserna på ett rehabiliteringshem för nyligen utskrivna kriminella varken gav något resultat eller lyckades engagera de boende, upptäckte han ganska snart att de intagna föredrog sina egna informella regler före de som ställdes upp

av personalen. Den första delen av hans bok *Language and Social reality* (1988 [1974]) kom att beskriva "den informella koden för ett beteende" (the convict code) som ett typiskt förhållningssätt bland kriminella gentemot myndighetspersoner och andra utomstående och som en *förklaring* till deras avvikande beteende. Att se den informella koden som en självständig normativ regel som orsakar ett visst beteendemönster menar han kan ses som ett "konventionellt sociologiskt" betraktelsesätt.

I andra delen av hans bok analyserar han "the convict code" utifrån ett etnometodologiskt perspektiv och kommer fram till att den informella regeln, hellre än att fungera som en allmängiltig förklaringsmodell till ett avvikande beteende, kan förstås som en objektiv beteenderegeln enbart genom de *sätt* den aktivt uppvisas och upprätthålls på i olika situationer. För att visa hur en enda mening från de intagna kan analyseras utifrån dess reflexiva och indexikala innebörder hänvisar Wieder bl.a. till uttrycket "You know I won't snitch". Genom att använda uttrycket ville de intagna markera att ett samtal med någon tillhörande personalen var avslutat. Enligt Wieder kan meningen ses som ett exempel på "berättandet av koden" och hur ett enda uttryck kan skapa ett flertal markeringar och konsekvenser för den omedelbara interaktionen mellan personalen och de intagna:

Hearing such an utterance functioned to re-crystalize the immediate interaction as the present center of one's experiential world. "You know I won't snitch", multi-formulated the immediate environment, it's surrounding social structures, and the connections between this interaction and the surrounding social structures. (Wieder i Jeff Coulter red. 1990:167)

Att säga att man inte kommer att tjalla uppvisar bl.a. den 1) intagnas motiv - jag svarar inte för att det kan uppfattas som att jag tjallat -, 2) den omedelbara relationen mellan den intagna och personalen inom en viss situation samtidigt som uttrycket kan ses som 3) *ytterligare en* formulering för att beskriva de rådande förhållandena mellan personalen och de intagna.

Wieder beskriver sin fortsatta metod som en procedur där han kom att använda

/.../whatever "pieces" of the code I had collected at that point as a scheme for interpreting further talk as extensions of what I had heard "up to now". (ibid s. 174)

Att utnyttja "the documentary method of interpretation" innebar i hans fall att tolkning av de intagnas utsagor skedde steg för steg och var baserad på det som han dittills visste om den informella koden. Det han preliminärt visste om koden och dess existens menar han

”utvecklades av sig självt” medan han använde den för att identifiera och utveckla bilden av den sociala miljön han befann sig i. Koden och det sätt den uttrycks på kan därför enligt honom betraktas hellre som en kontinuerlig process än en uppsättning av fasta kulturella element som består över tiden (ibid s.174-5).

6.3 AA-berättelser och det underliggande mönstret

För att kunna betrakta ”the convict code” utifrån ett etnometodologiskt perspektiv var förutsättningen för Wieder en viss förförståelse av kodens existens:

Seeing an utterance as an expression of an underlying moral order depended on knowing some of the particulars of that underlying order to begin with. (Wieder i Jeff Coulter 1990:175)

Det som jag kände till om AA: verksamhet och dess ideologi innan jag besökte något av mötena var bl.a. några av de sk. 12 Stegen (bilaga 1). Dessa kan beskrivas som ett stegvis handlingsförfarande för alla som är eller vill bli AA-medlemmar. Speciellt kom de fyra första stegen att visa sig relevanta för min egen studie:

- Vi erkände att vi var maktlösa inför spriten – att vi förlorat kontrollen över våra liv.
- Vi kom till insikt om att en kraft starkare än vår egen kunde hjälpa oss att återfå vårt förstånd.
- Vi beslöt att lägga vår vilja och vårt liv i händerna på Gud sådan vi själva uppfattade honom.
- Vi företog en genomgripande och oförskräckt moralisk inventering av vårt eget jag.

Vid senare litteraturstudier läste jag om den språkliga framställningen vid AA-möten. Bl.a. skriver Karin Helmersson Bergmark om att även om AA-berättelser för en utomstående kan verka som spontant uppkomna berättelser är det möjligt att upptäcka vissa informella regler vad gäller själva berättandet (1995:42). Hon refererar till Mäkelä som har sammanfattat en rad outtalade men gemensamt införstådda regler för det språkliga framträdandet vid AA-möten:

- Tala så ärligt Du kan.
- Tala om Dina egna erfarenheter.
- Tala inte om andra människors privata angelägenheter.
- Använd inte tiden till att presentera religiösa doktriner eller föreläsningar om vetenskapliga eller andra teorier.

- Du kan tala om Dina egna personliga problem med AA-programmet, men försök inte utvärdera programmet i sig.
- Avbryt inte någon som talar.
- Du bör varken konfrontera eller utmana något som tidigare sagts under mötet.
- Ge inte direkta råd till andra AA- deltagare.
- Presentera inga kausala förklaringar till andra AA-deltagares beteende.
- Presentera inte psykologiska tolkningar av andra AA-deltagares beteende.

Både utsagor och berättelser vid AA-möten och livshistorier från den Stora Boken kännetecknas av följande: de flesta berättelserna innehöll beskrivningar av hur berättaren börjat sitt drickande, eskaleringen av drickandet, ofta hänvisar man till skamkänslor, hur man gjort bort sig och de konsekvenser drickandet haft både för en själv och för de närmaste. Före det första mötet med AA har de flesta ”nått botten” eller kommit fram till nån sorts återvändsgräns där de måste ta ett avgörande beslut.

Om man betraktar det faktum att man öppet berättar om hur man gjort bort sig, hur man bedragit både sig själv och de närmaste inför en samling människor går det att särskilja referenser bl.a. till det första steget ”erkännandet av sin maktlöshet inför spriten” och det fjärde steget som går ut på ”inventeringen av det egna jaget”. Om man sedan betraktar själva formen för den språkliga framställningen mot Mäkeläs uppställda regler, så var det aldrig någon som avbröt en annan som talade samtidigt som berättelserna alltid tycktes kringla den egna personen. Huruvida man talade ärligt kan man förstås inte säga så mycket om, men om så inte var fallet var syftet i alla fall inte att dölja sina svagheter och problem.

7. Delar av mönstret

Det fortsatta arbetet med uppsatsen handlar om att betrakta berättelser i förhållande till litteraturmaterial om AA-rörelsen och om att genom detta försöka lyfta fram uttryck från berättelser som är återkommande och som kan antas vara ”typiska” för AA-berättelser. Jag kommer att behandla tre aspekter som speciellt utkristalliserats efter ett flertal besök vid möten och vilka i olika grad även lyfts fram i litteraturen kring AA-rörelsen. Dessa består av antagandet om alkoholism som sjukdom, hänvisningar till ”kraften” och det övergripande intrycket man får som utomstående av de som talar.

7.1 Alkoholism som sjukdom

Även om AA enligt Helmersson Bergmark officiellt tar avstånd från en specifik teori om alkoholism har den sk allergimodellen blivit en del av AA-ideologin (1995). Enligt modellen kan alkoholism förklaras genom genetiska faktorer, den uppfattas som en ”allergi” som man föds med. Tesen utvecklades av Dr. Silkworth under en tid då han kom i kontakt med de tidiga AA-medlemmarna i USA. Alkoholism bör enligt honom ses ”som en irreversibel sjukdom som endast kan botas med total avhållsamhet från alkohol” (ibid s). Enligt Helmersson är det troligt att allergimodellen blivit en metafor som tas som sanning bland AA-deltagarna men att den enligt henne numera sällan nämns vare sig i AA eller i andra sammanhang.

I berättelsen från ett AA-möte förklarar Ronny vad undvikandet av ”den första supen” skulle leda till: *”Så länge jag slipper göra det så slipper jag att drabbas av den här allergin som gör mig mentalt besatt och andligt sjuk och jag ber varje morgon att jag skall slippa det idag också”*

Lisa förklarar sitt drickande med att hon har *anlag för* det och ”ta ett glas” kan förstås som att hon skulle insjukna igen: *”/.../ jag kom mer och mer till insikt om att jag var alkoholist, en sjukdom jag burit på, jag hade helt enkelt anlag för det. Att ta ett glas är inte längre möjligt för mig för då trillar jag in i samma skit igen.”*

På likartat sett jämförs alkoholism med sjukdom i livshistorier från Stora boken:

”Trycket lättade ytterligare när jag förstod att jag led av en sjukdom som jag kunde hejda genom att låta bli det första glaset. De talade om alkoholism från egna erfarenheter som en fortskridande sjukdom. De talade ett språk som jag förstod, bättre än de moralpredikningar jag fått höra hemma. Kanske hade de än mörkare bakgrund än jag men likväl hade de varit nyktra i flera år. Jag förstod nu, att jag var alkoholist. Jag var sjuk...”

Att uppfatta alkoholism som allergi eller som en sjukdom som man har drabbats av presenteras som en ”objektiv” förklaring: att ”ta den första supen” blir en utlösande faktor för en (kroppslig) reaktion. Troligt är att ordvalet, allergi eller sjukdom, bottnar i vetenskapen om allergimodellen och sjukdomsmodellen inom AA-rörelsen. Om man betraktar Ronnys användning av ordet allergi som en situationsbestämd förklaring kan man särskilja bl.a.

följande: det a) inbegriper hänvisning till en underliggande men för tillfället outtalad förklaringsmodell, det b) används i en situation där det är ”legitimt” att beskriva alkoholism som allergi, det kan c) betraktas som att den vederbörande behärskar AA-jargongen samtidigt som det utgör ett ”bra exempel” eller råd för nybörjare hur den egna alkoholismen kan presenteras. De indexikala innebörderna i utsagan ”att drabbas av den här allergin” utgörs som jag uppfattar det av Ronnys förståelse av sig själv som nykter alkoholist så som det förstås inom AA-sammanhanget och av en markering av hur den egna alkoholismen skall beskrivas vid AA-möten. Hänvisning till allergin bidrar samtidigt till att förstärka den underliggande sjukdomsmodellen. Hans beskrivning av hur allergin uttrycker sig i hans fall – ”*som gör mig mentalt besatt och andligt sjuk*”- tillsammans med den indexikala användningen av ordet allergi utgör hans metod att förklara drickandet som symptom på en ”sjukdom” som en verklig och påtaglig företeelse medan den presenteras.

7.2 Den goda och den onda kraften

I det andra och tredje steget hänvisas till en kraft starkare än den egna, Gud sådan den uppfattas av en enskild AA-medlem. Den ofta omnämnda ”högre kraften” kan enligt Helmersson tolkas såväl som kristendomens Gud el. annan gud (beroende på bl.a. den kulturella hemvisten) men den kan även betraktas ”som en funktion av AA-gruppen och den solidaritet och styrka som man tycker emanerar därifrån” (1995:38). Att förlita sig på ”en högre kraft” kan enligt Room även ses som ett sätt för en AA-medlem att befria sig från ansvar utan att det förs över till vare sig någon annan person eller institution (ibid s.39)

I sin berättelse hänvisar Ronny till ”sin högre kraft” som hjälper honom en dag i sänder:

”jag gör ett val varje morgon - inte att jag inte skall dricka idag heller - utan jag gör ett val att jag skall förlita mig på min högre kraft ... att den skall bära mig genom den här dan också utan att jag skall låta mig bli lurad av Kung Alkohol och att den skall ge mig kraft att vara ärlig mot mig själv och andra idag också” . Det egna drickandet beskrivs som en daglig kamp mellan den goda och onda kraften.

”Den här samvaron med er har varit min högre kraft och gett mig styrka för att hålla tillbaka min sjukdom”. Även Peter talar om den högre kraften som hjälper honom att hantera sin sjukdom.

Genom att hänvisa till en ”kraft” – såväl till den goda som onda – förvandlas det egna

drickandet samt vägen ur det till någonting objektivt genom att dessa förklaras som aktiviteter bortom den egna kontrollen. Att hänvisa till ”Kung Alkohol” blir Ronnys metod att förklara sitt drickande som någonting som man drabbas av och hänvisningen till den högre kraften som någonting påtagligt och konkret som man har till sitt förfogande för att förhindra fortsatt drickande. Utifrån ett etnometodologiskt perspektiv förverkligas Ronnys utsagor medan de presenteras, hans definition av alkoholism, orsaken till den eller vägen ur den, är det mest ”rationella” för det specifika tillfället och för den specifika samlingen åhörare. Om man ser AA-medlemmars beskrivningar av alkoholism som uttryck för en viss underliggande regel om hur man bör förhålla sig till alkoholism skulle det enligt Wieder tolkas som att ”regeln” finns till enbart när och så länge som den uttrycks.

7.3 Den kompetenta AA-medlemmen

Som tidigare nämndes går det bra att hålla sig tyst vid mötena. Under de möten jag närvarade vid var det i genomsnitt tre till fyra som ”höll tal” per möte. Det fanns nästan vid varje möte någon som talade länge och utförligt om sitt liv och sin alkoholism. Ronny kom jag att betrakta som en som behärskade ”AA-jargongen”. Samtidigt kan man se att formen för och innehållet i hans berättelse hade likheter med livshistorier utgivna i den Stora Boken. Jag fick ett intryck av att de som valde att lyssna bemöttes med förstående blickar: ”ja, vi har också varit där och vi förstår att du inte ännu vill erkänna att du är alkoholist”. Det skulle krävas en studie under en längre tidsperiod för att kunna säga något mer om hur en individs berättande utvecklas efter en längre tids närvaro vid AA-möten, men jag antar att de som redan behärskar ”det naturligt förekommande AA-språket” fungerar som förebilder för nybörjare. För att räknas som en representant för en ”medlem” i en ”in-grupp”¹³ gäller det att lära sig att behärska en viss jargong vilket i AA-sammanhang innebär förmågan att i berättandet ”rama in” sin alkoholism i termer och referenser till den underliggande AA-ideologin.

Den kompetenta AA-medlemmen – dvs. behärskandet av AA-jargongen – har kommit till insikter som ”att aldrig ta den första supen”, ”att kämpa leder ingenstans” och ”att man drabbats av en sjukdom/allergi”. Att visa sin kompetens som en ”fullvärdig medlem” är detsamma som att man genom sin berättelse lär sig att övertyga om att dessa uttryck förmedlar det mest rationella sättet att förhålla sig till alkoholism om syftet är att hantera sitt

¹³ om in-grupp se Schutz 1970. Att tillhöra en ”in-group” syftar han dock mer till den kunskapsbas som delas bland personer med gemensam bakgrund i fråga om uppväxt och kulturtillhörighet och som aldrig riktigt kan förstås av en utomstående.

drickande enligt AA-ideologin. Uttryck som att ha ”drabbats av den där allergin” eller att ha ”tackat nej till det där första glaset” bäddas in i det för övrigt ”spontana” berättandet vilket till större delen utgörs av individuella reflexioner över den egna livssituationen.

8. Berättelser som deltagarnas metod

Det etnometodologiska perspektivet syftar till att studera de metoder som människor använder för att skapa och upprätthålla en bild av en social värld - sociala objekt, sociala kategorier, regler och normer - som objektiv och faktisk. Att sociala objekt uppfattas som kontextbundna och skapade av människor för en viss kontexts specifika praktiska syften hellre än som fristående och allmängiltiga innebär inte att etnometodologin bör uppfattas som ett relativistiskt perspektiv; existensen av en social verklighet – inklusive sociala normer och regler – förnekas inte, i stället handlar det om att ställa kausala förklaringar och förutbestämda antaganden om den sociala verklighetens karaktär åt sidan (”bracket them”) medan man studerar hur den upprätthålls som verklig, begriplig och möjlig att förklara. För att betona aktörsperspektivet - men utan att förvandlas till en ”renodlad subjektivistisk vision” – ställer man sig bakom det fenomenologiska antagandet om ”perspektivens utbytbart”. Även om våra subjektiva erfarenheter är otillgängliga för andra, tenderar vi att agera utifrån en viss, för en viss situation och för vissa situationsbestämda praktiska syften, gemensam förståelsebas. När vi deltar i ett socialt umgänge, en konversation eller ett vardagligt utbyte av erfarenheter tenderar vi att leta efter mönster och skapa typifieringar för att göra den pågående interaktionen meningsfull. I människors vardagliga metoder för att synliggöra den sociala världen som verklig ingår rutiner för att leta efter mönster oavsett om det handlar om ett pågående samtal mellan två personer eller dagliga handlingsrutiner inom en viss arbetsplats. Att vara en medlem el. rättare sagt, att representera förmågan som begreppet inbegriper, innebär bl.a. behärskandet av indexikala uttryck som en naturlig del av den verbala interaktionen.

Ett uttryck som används för att uppmärksamma interaktionens kontextuella karaktär är ”situated work”¹⁴ eller ”situated accomplishments”¹⁵. Med dessa syftar man till att analysen

¹⁴ Zimmerman & Pollner, 1970 i Jeff Coulter red. 1990

¹⁵ Zimmerman ref. av Coulon 1995:25

alltid bör betrakta medlemmarnas utsagor som situationsbestämda och att det är genom utsagorna och genom ett visst beteende som det skapas en för en viss situation fungerande objektiv förklaringsmodell. Talet om kraften eller den högre kraften ”förkroppsligas” och får sin mening genom samvaron med andra vid AA-möten. Genom att tala om alkoholism som ”allergi” eller som kampen mellan den onda och goda kraften blir dessa förklaringsmodeller verkliga och ”legitima” för den specifika situationen och i förhållande till övriga i samma situation. Dessa förvandlas till deltagarnas metoder för att förklara sitt förhållande till alkoholism och göra det till såväl någonting påtagligt som begripligt.

För att komma åt medlemmarnas metoder gäller det att betrakta berättandet som en verklighetskonstruerande process. När jag har studerat AA-medlemmarnas berättelser har jag därför försökt dels att särskilja ett visst underliggande mönster i dessa dels att lyfta fram uttryck som både kan antas få sin mening från detta mönster och bidrar till att skapa det. Vad gäller att beskriva det underliggande mönstret dvs. den gemensamma referensramen som berättelserna är uppbyggda på och som tas för givet av den som behärskar AA-jargongen utmärker det sig bl.a. genom en *förklaring av alkoholism som sjukdom bortom såväl den egna kontrollen som den enskildes skuld eftersom man en gång ”drabbats” av sjukdomen*. Att en gång ha ”drabbats av” alkoholism kan för en AA-medlem innebära antagandet om att man kan födas med känslighet till den – alkoholism som någonting man ”burit inom sig”. Att presentera alkoholism som sjukdom fungerar på ett motsvarande sätt som när man ger råd för bemötandet av ett barn med diagnoserna DAMP eller autism eller när den ökade lättillgängligheten till alkoholprodukter (med mindre restriktiva öppetider vad gäller både systembolaget och krogar) anses utöka konsumtionen¹⁶. Förklaringsmodellen blir gällande och förstärks genom relevanta indexikala uttryck som i sin tur fungerar som bevis på denna förklaringsmodell. Att en viss förklaringsmodell vinner mark före en annan kan bero på att den för tillfället anses som det mest ”tillfredsställande” eller praktiska förhållningssättet av dem som försvarar modellen.

Att behärska ett inom AA- kontexten naturligt förekommande språkbruk innebär att man ger den mest rationella, och för tillfället mest praktiska, förklaringen till alkoholism och det egna förhållningssättet till den. Att vara en nybörjare är att inte inse att beskrivningar av den egna alkoholkonsumtionen i fortsättningen bl. a. bör inkludera orden :”att aldrig mer ta det första

¹⁶ exempel på hur en viss förklaringsmodell blir gällande är förstås otaliga

glaset”. Att vara en nybörjare innebar för Lisa att inte ha förmågan att utnyttja uttryck som ”jag är alkoholist” eftersom uttrycket inte hade någon relevant mening eller funktion för henne:

”Att berätta om sitt elände eller bara sitta tyst vid ett möte och lyssna till andra var ok men det hindrade mig inte att längta efter ett par glas vin.”

Det etnometodologiska perspektivet syftar inte till att avgöra i fall en allergi- eller sjukdomsmodell för alkoholism är rätt eller ens en sannolik förklaring till alkoholism. Vad alkoholism beror på eller i fall AA-medlemmarnas berättelser kan tolkas utifrån en viss gemensam underliggande föreställning om alkoholism utgör inte delämnerna i den här studien. Det viktiga är i stället fokus på berättandet vid AA-möten som en situationsbestämd verklighetskonstruerande aktivitet. Alkoholism som sjukdom *kan uppfattas* som en objektiv förklaringsmodell men enbart *medan* det av någon av medlemmarna presenteras som sådan och i så fall som en objektiv och relevant förklaringsmodell enbart för den som presenterar den som sådan. Att beskriva *hur* en sjukdomsmodell blir ett objektivt faktum innebär att beskriva AA-medlemmarnas metoder för att beskriva alkoholismen som sådan.

Ett visst underliggande mönster för ett beteende och de informella reglerna som ingår i det blir oftast explicita först efter att någon brutit mot dessa. En person som går före eller knuffas i en postkö eller en främmande som sätter sig bredvid en annan i en för övrigt tom buss eller tunnelbanevagn kan uppfattas som situationer där man inte följer den gemensamma överenskommelsen om det sociala spelet, även om reglerna som styr det acceptabla beteendet inte finns nedskrivna i någon regelbok. Redan vid första besöket på AA upptäckte jag att ingen varken avbröt eller kommenterade någon annans talan. Jag ”kände” också på mig att en person som var berusad mottog menande blickar. Vidare kan man anta att det vid AA-möten uppstår en sorts självkorrigering vad gäller t.ex. nybörjares sätt att tala för att de skall lära sig den rätta AA-jargongen. Att närmare studera vad som kännetecknar utvecklingen från en nybörjare till en kompetent medlem är bortom denna studies syfte men skulle vara intressant med tanke på hur ett regelverk med tiden utvecklas i en avgränsad social miljö.

9. Reflexioner kring validitet och reliabilitet

Vad gäller kvalitativa studier som syftar till att studera människors konstruktion av verklighet kommer resultatet mer att handla om att återge ett visst *perspektiv* än att avgöra huruvida utsagor speglar en verklighet eller i fall de kan förklaras utifrån faktorer bortom situationen de konstrueras i. När det gäller den inre validiteten vid kvalitativa studier handlar den enligt Merriam om ”att visa på komplexiteten i mänskligt beteende i en kontextuell referensram och att presentera en holistisk tolkning av vad som händer och sker” (1998:178). För att uppnå extern validitet, handlar det mer om att generalisera *konkreta universalialia* dvs. egenskaper som de manifesteras konkret i en viss situation, än abstrakta förklaringsmodeller. Därför är det viktigt att resultatet består av ”en rikhaltig och ”tät” beskrivning” som kan fungera som en tillräckligt omfattande informationsbas för vidare studier (ibid. 188).

Vad gäller AA-berättelser kan graden av den externa validiteten betraktas utifrån hur typiska dessa berättelser – deras innehåll och form – kan anses vara i förhållande till den muntliga traditionen inom AA-rörelsen i sin helhet. Om man betraktar de livshistorier, bestående av både nordiska och amerikanska, återgivna i den Stora Boken följer de ett relativt likartat mönster – från beskrivningar av att man nått botten till att man med hjälp av AA fått både insikt och kraft att bemöta sin ”sjukdom”. Cain beskriver AA-medlemmarnas livshistorier som förvånansvärt lika och kallar ”AA-historien” för en ”inlärdd genre”: ”När AA-medlemmen lär sig att foga in sitt livs element i AA-historiens struktur, lär han sig samtidigt att berätta sitt livs historia i AA-termer och tolka om sitt eget förflutna på deras villkor” (Cain ref. av Mishler 1997).

I en kvalitativ studie som syftar till att beskriva världen såsom den uppfattas av människor kommer det insamlade materialet nödvändigtvis att innehålla olika tolkningar av densamma (Merriam 181). I stället för krav på reliabilitet som den förstås i traditionell bemärkelse kan de kvalitativa studierna krävas på ”att resultatet har någon mening, att de är konsistenta och beroende”. När det gäller etnometodologiska studier utgörs resultatet av de ”metoder” som människor använder för att skapa och upprätthålla en bild av att någonting – en viss social ordning, normer för ett beteende eller det rätta förhållningssättet etc - är ”verkligt” och gällande för ett visst tillfälle. Eftersom en viss regel eller ett visst förhållningssätt får kraft av en viss specifik kontext samtidigt som dessa bidrar till att skapa kontexten går det inte att

generalisera från specifika uttryck till en annan situation (Zimmerman & Pollner 1990:113) . Ett försök att generalisera en förklaringsmodell – bestående av antaganden om ”status”, ”roller”, ”klasser” el. dyl. – till en annan situation kan enligt etnometodologin ses som likvärdiga med människors vardagsmetoder. Att generalisera handlar i stället om att å ena sidan *tillämpa det etnometodologiska perspektivet vid studier av alla sociala skeenden* vilket innebär att betrakta utsagor, normer, motiv eller bakgrundsfaktorer som intressanta med tanke på *hur* de skapas och upprätthålls som ”verkliga”. Å andra sidan att man försöker återge ett i ett visst sammanhang verksamt mönster samt lyfta fram de uttryck vilka medlemmarna inom en viss kulturell/social grupp använder för att presentera mönstret som någonting objektivt och faktiskt.

10. Diskussion

Om AA-möten och den berättartradition som är kärnan för dem betraktas som en social företeelse i en väl strukturerad kontext baserad på etablerade förklaringsmodeller, vilka hinder respektive konsekvenser kan detta i så fall utgöra för en etnometodologisk studie? Kännetecknande för etnometodologin anses ju vara att det är ett teoriperspektiv som tar avstånd från förutbestämda förklaringsmodeller. Svaret på detta kunde vara att syftet för etnometodologiska studier inte är att utförligt beskriva *vad som sker* eller att ta ställning till *varför* någonting sker som det sker: oavsett om ett socialt beteende uttrycks inom mer eller mindre lagbundna ramar eller påverkas av etablerade rutiner och normer utgör själva förklaringen till dessa faktorer inte fokus för studien.. Även när det handlar om strukturerade sociala företeelser baserade på väl etablerade normer och regler ligger etnometodologins fokus på beskrivningar *hur* dessa upprätthålls och vidmakthålls som ”objektiva” och gällande. På liknande sätt som Wieder vänder om sin analys av ”the convict code” från att se koden som en orsak till ett visst beteende till att fokusera på de tillfällen den uttrycks-till att bli en verkande norm kan även AA-berättelserna betraktas utifrån hur en AA-deltagare levandegör ett visst med tiden etablerat och på de gemensamma AA-postulaten baserat mönster.

Eric Livingston beskriver etnometodologins studieområde som människors praktiska aktiviteter och dess teoriansats som att dessa aktiviteter syftar till att skapa en känsla av ordning inom en viss social kontext (1987). Om vi antar att de flesta deltagare har ingen eller liten vetenskap om vad som sker vid AA-möten innan sitt första besök, kan de heller inte i

förhand reglera sitt beteende enligt en viss förklaringsmodell. När en nybörjare med tiden hör de mer erfarna deltagarna hänvisa till en sjukdomsmodell kan det bidra till att objektifiera den egna alkoholismen samtidigt som modellen verkar ”praktisk” i fall den fungerat som en hjälp för många andra. Som tidigare påpekats betonar etnometodologin människors tendens att upptäcka ett mönster i interaktionen; på vilket sätt detta sker är dock alltid situationsbundet. Detta innebär att en viss förklaringsmodell som kan tillfredsställa behovet av en känsla av en social ordning bör ses både i förhållande till den situation den uttalas i och som skapad av själva situationen. I fall en sjukdomsmodell är den objektiva förklaringsmodellen för en AA-deltagare även *bortom* möteskontexten är inte det intressanta. I fall en deltagare tror på den innerst inne är inte heller någonting som man ska bekymra sig över. Hur modellen används som ett verktyg genom den språkliga framställningen är däremot det centrala och för att upptäcka i fall den används som sådant krävs det att man *hör* att den används som sådant.

Syftet med etnometodologin är inte heller att förutse sociala händelser. I det etnometodologiska perspektivet ingår antagandet att även om människor ”vet” vad som krävs för ett socialt beteende – bl. a. för att det skall anses acceptabelt - kan dessa regler dvs. det exakta handlingsförfarandet steg för steg sällan uttalas ordagrant före själva handlandet. Tvärtom bidrar det faktum att ett beteende präglas av att det såväl konstrueras för att passa in en viss situation som att det ofta inbegriper *ad hoc* – antaganden dvs. när en förklaring till ett visst agerande skapas under och genom själva aktiviteten och för agerandets specifika syften. AA-möten kan ses som en sorts självorganiserad gruppterapi, vart den leder är inte bestämt i förväg. Det faktum att flera människor är samlade med ett gemensamt syfte och gemensamma verktyg kan ju antas förstärka tron på desamma, samtidigt tyder såväl avsaknaden av en terapeut som möjligheten att utnyttja det fria ordet på att innehållet i berättelserna ges större utrymme för att skapas efterhand.

Innan jag besökte AA-möten var min tanke att så förutsättningslöst som möjligt lyssna till den språkliga framställningen som skulle ske inom ramen för ett specifikt möte. Ganska snart upptäckte jag dock likheter i berättelserna däribland de återkommande hänvisningarna till en ”högre kraft”, beskrivningen av den egna alkoholismen som sjukdom och insikten om att avstå ifrån ”det första glaset”. De parallella studierna av AA-litteraturen förstärkte ytterligare en bild av en underliggande struktur som kunde antas påverka och vara verksam vad gäller innehållet i och formen för de individuella berättelserna vid AA-mötena. Det faktum att jag kom att upptäcka likheter i berättelserna, fastnade för vissa nyckelord som kunde betraktas

som ett bevis på ett visst mönster typiskt för AA-berättelser kan i sig tolkas etnometodologiskt. Att studien utvecklades till att uppvisa ett visst mönster och till val av vissa uttryck som skulle passa in i det är ett typexempel på hur ad hoc - förfarandet fungerar konkret. Det faktum att jag studerade en företeelse samtidigt som jag tog del av den litteratur som redan skrivits om AA-berättelser – former, innehåll och underliggande regler för berättandet - kan förstås ha hindrat mig att se någonting annat än det jag sett. T.ex. att jag specifikt fastnade för en viss berättelse kan ses som ett exempel på hur man styrs av att upptäcka det typiska, det mest representativa för ett visst socialt skeende för att försvara en viss för AA-deltagare typisk förklaringsmodell i stället för att upptäcka någon annan och som uttrycks via andra indexikala uttryck.

Att såväl den som studerar och de som studeras båda utnyttjar samma tekniker för att göra interaktionen meningsfull är dock inte motsägelsefullt enligt etnometodologin. Skillnaden är att de senare vare sig analyserar eller explicit reflekterar över hur detta går till. Huruvida de senare ändå kan vara lika medvetna om sina metoder är en annan fråga. Medan jag lyssnade till berättelser vid AA-möten fick jag bl.a. intrycket av att vissa deltagare verkade högst medvetna om att de genom att uttrycka sig på ett visst sätt ”använde specifika metoder” för att förklara sin alkoholism. Då kan man ju fråga sig i fall dessa personers egen analys av sina berättelser skulle skilja sig nämnvärt av det jag själv kommit fram till.

Å ena sidan kan de öppna AA-mötena ses som den perfekta miljön för studier av den praxis med vilken människor skapar en viss social ordning som ”account-able” dvs. en som är möjlig att förklara och beskriva som det mest praktiska för en viss situation, i detta fall hur människor skapar den gemensamma bilden av en ”nykter alkoholist” och hur nykterhet kan bibehållas. Å andra sidan utgör AA-möten en specifik strukturerad och för utomstående främmande miljö och det är lätt att fokus kommer att ligga på just de etablerade grunderna för denna berättelseproduktion. Frågan är i fall den etnometodologiska ansatsen om att upptäcka det ”främmande i det bekanta” bättre skulle komma till sin rätt i miljöer och situationer av mer vardaglig och mindre formell karaktär?

En kanske mer förutsättningslös utgångspunkt för studien hade varit att begränsa litteraturstudierna medan besöken vid mötena skedde, samtidigt som man hade låtit själva mötesituationerna stå mer i centrum. Vem som talar och när, hur påverkar den föregående berättelsen innehållet i den följande samt mer utförliga beskrivningar om skillnader t.ex. i

deltagarnas uttrycksätt och kroppsspråk medan de talade eller medan de lyssnade till andra. Alternativt, en studie under en längre tidsperiod som kunde innebära att följa upp den process som utmärker en nybörjares väg till den som behärskar AA-jargongen och som kunde inkludera parallella intervjustudier av vissa deltagare. "Korrigeras" t.ex. avvikelser från den "rätta" AA-jargongen och i så fall hur, vilka nya indexikala uttryck skapas det och ges dessa möjlighet att fästa sig till de redan etablerade uttrycken.

11. Slutord

Det har varit intressant att ta del av berättelserna vid de olika AA-mötena. Jag blev både förvånad och berörd av hur öppet deltagarna kunde berätta om sina liv som för många inneburit motgångar och personliga tragedier. Än mer intressant har det varit att få en inblick i ett teoretiskt perspektiv som samtidigt kan uppfattas som "jordnära" och komplext. Efter ett tag tycker man sig se "bevis" på det etnometodologiska vart man än vänder sig. Man frågar sig bl.a. i fall det finns någonting i den sociala världen som inte kan beskrivas utifrån ett etnometodologiskt perspektiv när även de mest rigorösa och "faktabaserade" vetenskapliga projekt kan uppfattas som ett mänskligt tillvägagångssätt för att uppvisa en aktivitet som synbart-rationell-och-möjlig-att-redovisa-för-vissa-praktiska-syften!? Samtidigt kan man påstå att även etnometodologin tycks basera sig på vissa i förväg skapade förklaringsmodeller, i detta fall föreställningar om människans grundläggande natur, och betrakta dessa som sanna eller faktiska. Men denna invändning till trots - att se det sociala samspelet som ett pågående praktiskt projekt baserat på vissa grundläggande antaganden om människans natur kan förklaras som det "mest praktiska" för en teoretisk inriktning som ser valet av en viss förklaringsmodell mer som en fråga av pragmatisk än deterministisk eller normativ natur. De föreställningar om människans natur som etnometodologin baserar sig på kan därför kanske uppfattas mer som en beskrivning av hur den mänskliga naturen genom tiderna visat sig i faktisk praktik än som sanna utsagor om den. Om man lägger till en bild av en social värld som en komplex, oförutsägbar men samtidigt ganska rutinartad aktivitet kan man ju under alla förhållanden försvara och uppskatta teorimodellen utifrån dess deskriptiva bidrag och värde.

Litteratur:

- Anonyma Alkoholister, 1995. Stockholm: AA-Förlaget.
- Coulon Alain, 1995: *Ethnomethodology*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Garfinkel Harold, 1984: *Studies in ethnomethodology*. Cambridge: Polity Press.
- Garfinkel Harold, 1970: *On Formal Structures of Practical Actions* i Jeff Coulter (red) *Ethnomethodological Sociology*.
- Gubrium J. F & J. A Holstein, 1997: *The New Language of Qualitative Method*. Oxford: Oxford University Press, inc.
- Hammersley M. & Atkinson P., 1995: *Ethnography – Principles in Practice*. London: Routledge.
- Helmersson Bergmark Karin, 1995: *Anonyma Alkoholister i Sverige*, avhandling, Sociologiska institutionen vid Stockholms universitet.
- Hydén & Hydén, 1997: *Att studera berättelser – Samhällsvetenskapliga och medicinska perspektiv*. Stockholm: Liber AB.
- Livingston Eric, 1987: *Making sense of Ethnomethodology*. London: Routledge
- Merriam Sharan B, 1994: *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.
- Mishler Elliot, 1997: *Modeller för berättelseanalys* i Hydén & Hydén (red) *Att studera berättelser*. Stockholm: Liber AB
- Pollner M & Zimmerman D. H., 1970: *The Everyday World as a Phenomenon* i Jeff Coulter (red) *Ethnomethodological Sociology*.
- Schutz Alfred, 1970: *On Phenomenology and Social Relations*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Wieder D. Lawrence, 1970: *Telling the Code* i Jeff Coulter (red) *Ethnomethodological Sociology*

Bilaga 1 – de 12 stegen

1. Vi erkände att vi var maktlösa inför spriten – att vi förlorat kontrollen över våra liv.
2. Vi kom till insikt om att en kraft starkare än vår egen kunde hjälpa oss att återfå vårt förstånd.
3. Vi beslöt att lägga vår vilja och vårt liv i händerna på Gud sådan vi själva uppfattade honom.
4. Vi företog en genomgripande och oförskräckt moralisk inventering av vårt eget jag.
5. Vi erkände inför Gud, oss själva och en medmänniska alla våra fel och brister och innebörden av dem.
6. Vi var helt och hållet beredda att låta Gud avlägsna alla dessa karaktärsfel.
7. Vi bad ödmjukt Honom att avlägsna våra brister.
8. Vi gjorde upp en förteckning över alla de personer vi hade gjort illa och var beredda att gottgöra dem alla.
9. Vi gottgjorde alla dessa människor så långt det var oss möjligt, utan att skada dem eller andra.
10. Vi fortsatte vår moraliska inventering och erkände genast, om vi hade fel.
11. Vi försökte genom bön och meditation fördjupa vår medvetna kontakt med Gud, *sådan vi uppfattade honom*, varvid vi endast bad om insikt om Hans vilja med oss och styrka att utföra den
12. När vi som en följd av dessa steg själva hade haft ett inre uppvaknande, försökte vi föra detta budskap vidare till andra alkoholister och tillämpa dessa principer i alla våra angelägenheter.

(Anonyma Alkoholister, 1995)